

УДК [631.16:658.153]: 338.4

СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

О.М. Гіржева

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

The results of current statement estimation and development tendencies formalization of milk-production in Ukraine are considered in the article.

В статтє приводятя результати оцєнки состоянннн и виявленннн тенденцїї розвнннннн молочногоскотоводства в Українє.

Вступ. Молочне скотарство – провідна галузь тваринництва України. Прискорення темпів росту виробництва молока має важливе народногосподарське значення. Молоко серед всіх інших продуктів харчування займає особливе місце. Висока поживна цінність його відома з давніх часів. Особливо популярність молока як продукту харчування пояснюється багатим вмістом повноцінного білка, молочного жиру, молочного цукру, а також різних мінеральних речовин, вітамінів, які легко перетравлюються і добре засвоюються організмом. Молоко широко використовується у натуральному вигляді, так і для приготування кисломолочних продуктів, сирів та масла [1].

До початку 90-х років характерним у розвитку молочного скотарства України був розширений характер відтворення. У 80-ті роки воно здійснювалося виключно шляхом підвищення продуктивності корів при деякому скороченні поголів'я молочного стада. Найбільший обсяг виробництва молока припадав на 1987 р. і становив 26,7 млн. т. Слід підкреслити, що приріст продуктивності був досягнутий у цілому за рахунок інтенсифікації кормовиробництва, підвищення рівня і повноцінності годівлі худоби, а також за рахунок організаційно-економічних факторів, перед усім мотиваційного механізму і матеріального стимулювання праці. Поголів'я корів на кінець 1990 року досягло 8378 тис. голів, а виробництво молока – 24,5 млн. т. Це дозволило досягти споживання молока та молочних продуктів на душу населення до 373 кг, що наблизило цей рівень до науково обґрунтованої норми – 380 кг. Високий рівень рентабельності виробництва молока (в 1990р. – 32,2%) підтримувався гнучкою ціновою політикою. Але з 1994 р., коли регіонам і переробним підприємствам було надано право ціноутворення на молоко та молочні продукти, підприємства монополісти встановили такі ціни на молоко, які призвели до зuboжінннн товаровиробників. Самє тому, динаміка виробництва молока протягом 1990-2008 рр. мала в цілому негативну спрямованість, але відрізнялася за категоріями господарств [2,3,4].

Зниження виробництва молока відбувається як за рахунок скорочення поголів'я худоби, так і за рахунок зниження продуктивності. Однією з причин погіршення кількісних і якісних показників у галузі є відставання в розробці та впровадженні у виробництво новітніх досягнень науки та передового досвіду. Перш за все це стосується організації селекційно-племінної роботи та відтворення стада, інтенсивного кормовиробництва та повноцінної годівлі, освоєння промислових технологій, впровадження прогресивних форм організації та матеріального стимулювання праці та ін. [5,6,7,8].

Наша країна володіє всіма можливостями для того, щоб покращити становище, яке склалося, та відновити своє місце у світовому розподілі праці з виробництва молока, для цього розвиток галузі скотарства необхідно переорієнтувати на інтенсивні фактори росту, оскільки проблеми, які накопичилися, можна подолати лише на основі інтенсифікації галузі. Особливо це має значення після вступу України до СОТ.

Постановка задачі. Основною метою наукової праці є дослідження тенденцій розвитку молочного скотарства з урахуванням регіональних особливостей і обґрунтування пріоритетних напрямів підвищення ефективності виробництва молока. Для досягнення поставленої мети вирішувалися такі завдання: проаналізувати загальний стан розвитку молочного скотарства, а також тенденції зміни показників ефективності виробництва молока; узагальнити передовий досвід інтенсивного ведення молочного скотарства; обґрунтувати перспективні напрями підвищення ефективності виробництва молока.

Результати. За науково обґрунтованими нормами харчування людина має споживати в середньому 380 кг (у перерахунку на молоко) молока і молочних продуктів, у тому числі 129 кг цільного молока у свіжому вигляді, 6,8 кг – обезжиреного, 8 кг сиру, 6,6 кг твердого сиру і бринзи, 5,8 кг сметани, 6 кг вершкового масла. Однак на сьогоднішній день в Україні споживання молока і молочних продуктів на душу населення має тенденцію до значного зменшення. Так, воно зменшилося із 373,2 кг в 1990 р. до 199,1 кг у 2000 р. і до 213,8 кг в 2008 р. У 2008 р. у порівнянні з 2000 р. споживання збільшилося лише на 14,7 кг. Між тим ситуація із забезпеченням молоком і молочними продуктами населення залишається дуже складною.

З 90-х років ХХ ст. споживання молока на душу населення почало катастрофічно падати. Уже в 1996 р. воно опинилося на рівні 1960 р., а загалом за 1990-2008 рр. виробництво і споживання молока на душу населення в Україні скоротилося на 218 кг і 159,4 кг (табл. 1, рис. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва і споживання молока на душу населення в Україні [2]

Показники	Роки						
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008
Виробництво, кг	472,3	335,3	257,4	291,1	284,0	263,6	254,3
У % до 1990 р.	100,0	70,9	54,5	61,6	60,1	55,8	53,8
Споживання, кг	373,2	243,6	199,1	225,6	234,7	224,6	213,8
У % до: 1990 р	100,0	65,3	53,3	60,5	62,9	60,2	57,3
норми	98,2	64,1	52,4	59,4	61,8	59,1	56,3

Слід зазначити, що при загальній тенденції скорочення виробництва і споживання молока на душу населення існують регіональні особливості формування його рівнів. Особливо несприятливий стан склався в великих промислових центрах і АР Крим (табл. 2).

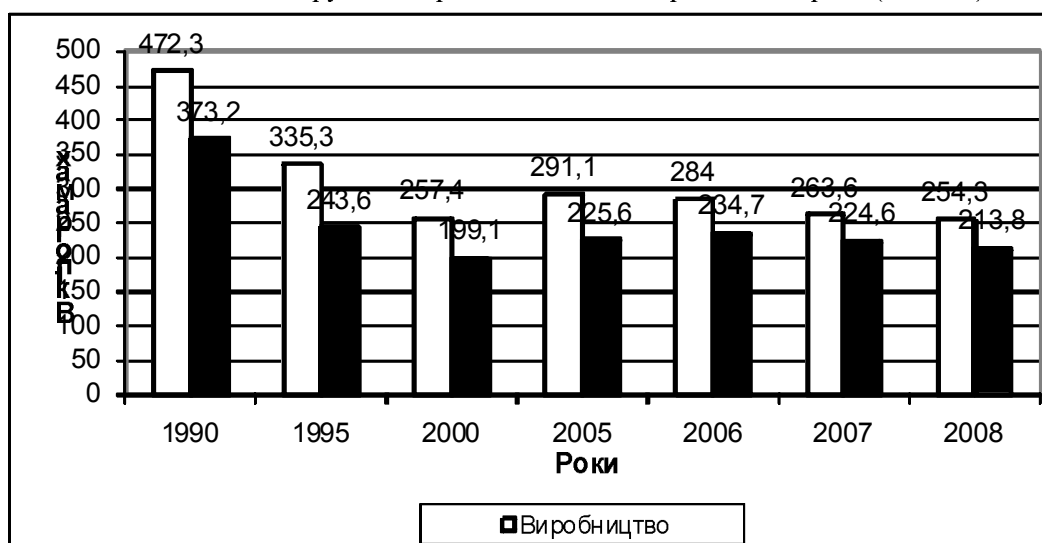

Рис. 1. Динаміка виробництва і споживання молока на душу населення в Україні [2]

Так, Одеська, Дніпропетровська, Запорізька та Луганська області і АР Крим займають п'ять останніх місць серед регіонів України. Тут у розрахунку на душу населення споживають в межах 175,5-192,2 кг молока, що складає 46,2-50,6% від науково обґрунтованої норми. В той же час в Івано-Франківській, Хмельницькій, Волинській, Чернівецькій, Рівненській областях (перші п'ять місць) споживають 252,5-268,1 кг молока, а виробляють ці регіони достатню кількість молока в розрахунку на душу населення (358,3-468,0). Однак можливості споживання обмежуються скороченням реальних доходів населення.

Майже для всіх регіонів України за 1990-2008 рр. характерним було скорочення поголів'я корів. Тривала відсутність у країні моделі розвитку молочного скотарства, факти безгосподарності та інші негативні чинники, пов'язані в часі зі зміною відносин власності та здійсненням інших ринкових перетворень, призвели до катастрофічного зменшення поголів'я великої рогатої худоби і корів. Тобто йдеться про ті засоби виробництва, які незамінні й лише за наявності їх можливе виробництво даного виду тваринницької продукції.

Таблиця 2.

Виробництво і споживання молока на душу населення в окремих регіонах України, кг [2]

Назва	Роки							Місце області серед регіонів у 2008р.
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	
Виробництво								
Україна	472,3	335,3	257,4	291,1	284,0	263,6	254,3	
Чернігівська	890,5	640,1	473,0	537,9	526,6	505,8	514,1	1
Вінницька	665,1	498,4	363,6	496,2	502,7	494,1	504,2	2
Житомирська	737,4	580,0	464,1	547,1	550,3	488,1	472,2	3
Волинська	795,4	523,5	429,9	528,1	525,2	490,8	468,0	4
Хмельницька	414,1	599,0	452,2	523,3	503,5	471,1	464,3	5
...								
АР Крим	352,6	197,7	164,3	146,5	142,6	152,8	154,7	21
Луганська	309,2	180,2	122,0	168,7	155,0	147,3	136,0	22
Київська	347,6	222,0	152,1	155,7	137,2	121,0	112,7	23
Дніпропетровська	323,4	238,4	143,6	142,7	138,1	121,9	112,6	24
Донецька	223,3	135,5	96,1	110,6	103,5	88,7	82,2	25
Споживання								
Україна	373,2	243,6	199,1	225,6	234,7	224,6	213,8	
Івано-Франківська	359,2	311,6	295,0	302,7	302,4	288,8	268,1	1
Хмельницька	356,4	296,8	268,6	282,9	302,9	276,7	258,9	2
Волинська	409,0	283,2	264,4	268,8	279,4	263,2	255,4	3
Чернівецька	382,1	290,8	254,8	263,0	275,0	267,6	255,3	4
Рівненська	389,8	339,1	239,4	271,5	271,4	260,6	252,5	5
...								
Одеська	356,4	191,6	164,0	213,9	217,7	204,3	192,2	21
Дніпропетровська	366,2	223,5	167,1	193,7	201,4	200,9	187,5	22
АР Крим	330,3	172,3	141,6	161,4	179,5	189,5	181,2	23
Запорізька	370,9	209,5	163,8	189,3	197,7	185,3	180,6	24
Луганська	381,6	207,4	121,9	168,7	175,5	175,3	175,5	25

За 1991-2008рр. поголів'я корів в усіх категоріях господарств скоротилося в 2,9 раза. Особливо відчутним було скорочення поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах - майже в 10 раз (табл. 3).

Таблиця 3.

Поголів'я великої рогатої худоби в усіх категоріях господарств України, тис. гол. [2]

Назва	Роки						
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008
Господарства всіх категорій							
Велика рогата худоба	24623	17557	9424	6514	6175	5491	5079
В тому числі корови	8278	7531	4958	3635	3347	3096	2856
Питома вага корів%	34,0	42,9	52,6	55,8	54,2	56,4	56,2
Сільськогосподарські підприємства							
Велика рогата худоба	21083	13701	5037	2492	2295	1927	1720
В тому числі корови	6191	4595	1851	866	764	679	624
Питома вага корів%	29,0	33,5	36,7	34,8	33,3	35,2	36,3
Господарства населення							
Велика рогата худоба	3540	3856	4387	4022	3881	3564	3359
В тому числі корови	2187	2936	3107	2769	2583	2417	2232
Питома вага корів%	61,8	76,1	70,8	68,8	66,6	67,8	66,4
Питома вага господарств населення в загальному поголів'ї, %							
Велика рогата худоба	14,4	22,0	46,5	61,7	62,8	64,9	66,1
В тому числі корови	26,1	39,0	62,7	76,2	77,2	78,1	78,2

Іншою була тенденція в господарствах населення. До 2002р. включно мало місце поступове збільшення поголів'я корів (в 2002р. в порівнянні з 1990р. на 1127,2 тис. гол.). З 2003р. навпаки намітилася стійка тенденція скорочення поголів'я корів – з 3313,8 тис. гол. в 2002р. до 2232 тис. гол. в 2008р. (щорічно на 180 тис. гол.).

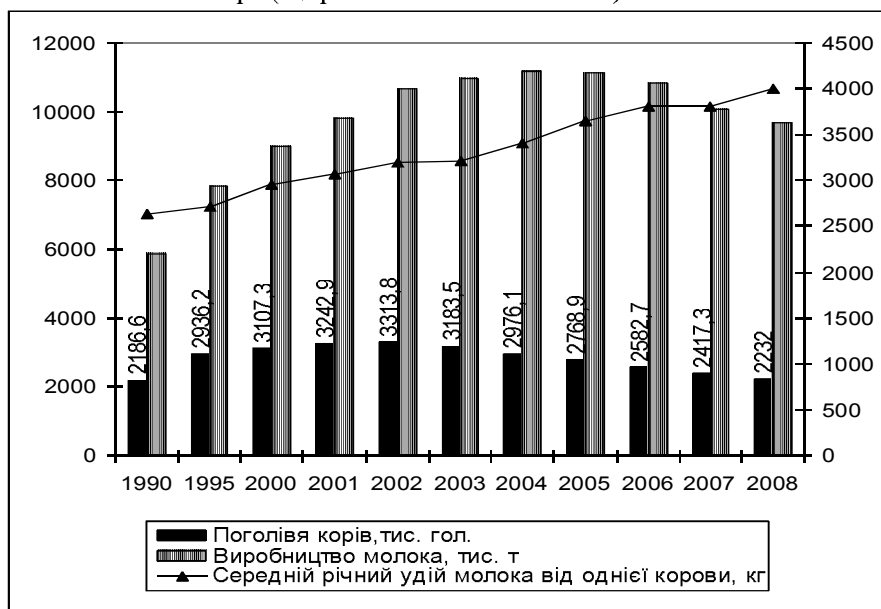

Рис.2. Динаміка поголів'я корів, продуктивності і виробництва молока в господарствах населення України [2]

Якщо в 1990р. питома вага господарств населення в загальній кількості поголів'я корів складала 26,1%, то в 2008р. – 78,2%.

У зв'язку із зміною економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, нееквівалентним обміном між містом і селом, зниженням платоспроможності населення та сільськогосподарських підприємств, зниженням витрачання кормів, недостатністю грошово-кредитної політики та інших важелів регулювання виробничих відносин, характер розвитку молочного скотарства набув такої динаміки (табл. 4).

Таблиця 4.

Динаміка поголів'я корів, продуктивності та виробництва молока по Україні та в сільськогосподарських підприємствах [2,6]

Роки	Усі категорії господарств			Сільськогосподарські підприємства		
	поголів'я корів, тис. гол.	середній річний удій молока від однієї корови, кг	виробництво молока, тис. т	поголів'я корів, тис. гол.	середній річний удій молока від однієї корови, кг	виробництво молока, тис. т
1990	8378	2863	24508	6191	2941	18634
1995	7531	2204	17274	4595	1908	9443
2000	4958	2359	12658	1851	1588	3669
2001	4918	2709	13444	1675	2071	3636
2002	4716	2873	14142	1402	2199	3468
2003	4284	2887	13661	1100	2043	2680
2004	3926	3185	13710	950	2475	2533
2005	3635	3487	13714	866	2952	2583
2006	3347	3652	13287	764	3083	2454
2007	3096	3665	12262	679	2851	2178
2008	2856	3793	11761	624	3078	2090

Обсяг виробництва продукції молочного скотарства знаходиться під впливом двох груп факторів: поголів'я корів та їх продуктивності. Зростання чисельності поголів'я відноситься до екстенсивних факторів збільшення виробництва, а нарощування продуктивності корів – до інтенсивних. Деяке підвищення продуктивності молочної худоби не могло справляти суттєвого впливу на зміну загальної негативної тенденції обсягів виробництва молока в Україні: в усіх категоріях господарств воно скоротилося в 2,1 рази, а в сільськогосподарських підприємствах в 8,9 рази.

Причини розвитку негативних процесів та явищ загальновідомі й широко висвітлені в спеціальній літературі [1,3,9-12]. Обвальна лібералізація цін призвела до міжгалузевого диспаритету і в результаті порушила баланс між галузями та сферам діяльності народногосподарського комплексу. Різко скоротилося купівельна спроможність населення України. В цих умовах в особливо складному положенні опинилось тваринництво, в тому числі й молочне скотарство. Тривалий час (до 1990р.) молочне скотарство було рентабельною галуззю. В 1990 р. в сільськогосподарських підприємствах України рівень рентабельності становив 32,2% [2]. Відносно високий рівень рентабельності виробництва молока підтримувався гнучкою ціновою політикою, а періодичне підвищення закупівельних цін на молоко дозволяло відшкодовувати всі витрати, ріст яких був пов'язаний з диспаритетом цін, систематичним підвищенням оплати праці в сільському господарстві та цілим рядом інших умов і факторів. Ця ситуація зазнала корінної зміни в останні роки. Особливо загострилась ситуація в галузі з 1994 р, коли регіонам і переробним підприємствам було надане право ціноутворення на молоко і молочні продукти. Підприємства-монополісти встановлювали такі ціни на молоко, які не дозволяли сільськогосподарським товаровиробникам здійснювати навіть просте відтворення. У зв'язку з падінням споживчого попиту на молоко і молокопродукти до мінімуму були зведені альтернативні джерела реалізації

молока (поставка до торгової мережі за прямими зв'язками, ринок та ін.). В силу цього рівень збитковості виробництва молока почав катастрофічно зростати (рис. 3). Це в свою чергу потягло за собою зниження економічної зацікавленості товаровиробників у розвитку галузі. Існує ще один бік проблеми. Монополізм переробних підприємств сприяв появі в 90-х роках так званих міні-цехів, в той час як потужності переробних підприємств були завантажені на 15-20% або вони простоювали взагалі. До цього ж слід додати, що продукція, яка вироблялася в міні-цехах, не відповідала відповідним стандартам і була дуже низької якості.

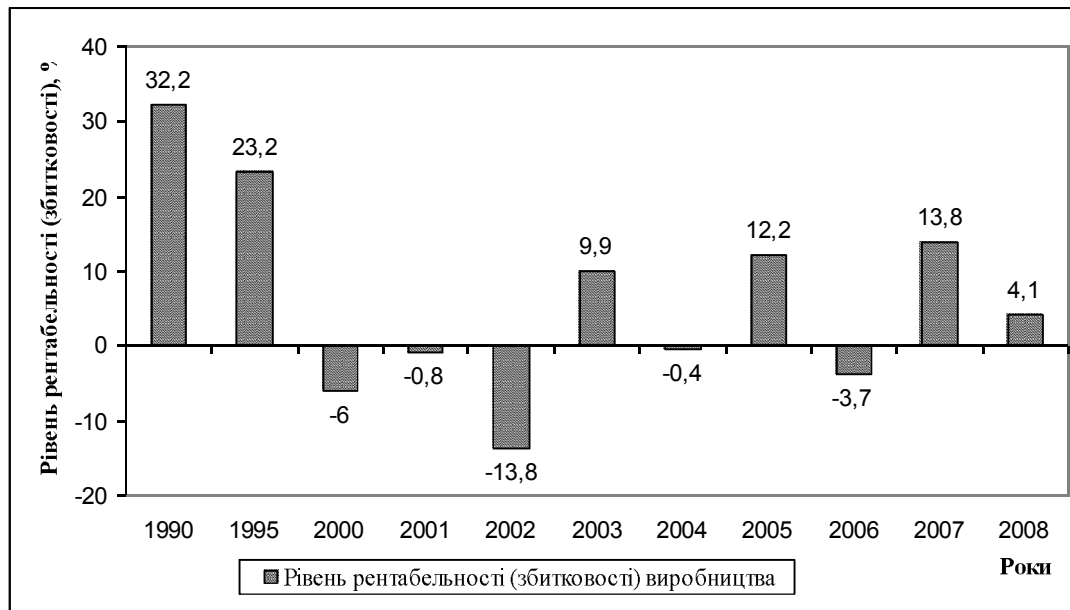

Рис. 3. Рівень рентабельності (збитковості) виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України [2]

Висновки і пропозиції. Сучасний стан розвитку молочного скотарства не відповідає вимогам продовольчої безпеки України. Споживання молока на душу населення знаходиться на рівні 50-55% науково обгрунтованої норми. Забезпечення продовольчої безпеки України і формування збалансованого ринку молока і молочної продукції можливо за умов інтенсивного ведення молочного скотарства.

Україна має всі можливості для того, щоб виправити стан, який склався, та відновити своє місце в світовому розподілі праці по виробництву молока. Для цього розвиток галузі молочного скотарства необхідно переорієнтувати на інтенсивні фактори росту, оскільки проблеми, які накопичилися, можна подолати лише на основі інтенсифікації галузі.

Список використаної літератури

1. Довжик О.О. Економічний механізм підвищення ефективності молочного скотарства в Україні//Вісник ХНАУ. – 2007. - №6. – С.251-253.
2. Сільське господарство України за 2008 рік: статистичний збірник./ Державний комітет статистики України; За ред. Ю.М.Остапчука. – К.- 2009. – 369с.
3. Соловійов М.Ф., Гоманенко А.А. Економічний механізм інтенсифікації молочного скотарства// Вісник ХНАУ.-2007.-№2. – С.236-245.
4. Статистичний щорічник України за 2007 рік. Державний комітет статистики України //За ред. О.Т.Осауленка. – К.:Консультант, 2008. – 576 с.
5. Ващенко О.Я. Розвиток молочного скотарства в Україні та в деяких високо розвинутих країнах світу/Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: Кол. монографія у 2-х тт. Т.1/За ред. П.Т.Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є.Мазнева. – К.:ІАЕ, 2000. – С.572-575.
6. Кудревич О., Геймор М. Шлях до високих надоїв//Пропозиція. – 2003. - №3. – С.84-85.

7. Соловійов М.Ф., Гоманенко А.А. Економічний механізм інтенсифікації молочного скотарства// Вісник ХНАУ. – 2007. – №2. – С.236-245.
8. Шкільов О.В. Внутрішньогосподарські резерви підвищення ефективності виробництва молока// Економіка АПК. – 2007. - №9. – С.33-35.
9. Васильченко О.М. Розвиток молочного скотарства в контексті інтеграції України в світову економіку// Економіка АПК. – 2008. - №2. – с.34-36.
10. Гончаренко Н.Г., Богатир А.Г. Сучасний стан і тенденції розвитку молочного скотарства в Україні// Вісник ХНАУ. – 2008 - №3. – С.268.
11. Улько Є.М. Виявлення господарських резервів – стратегічний фактор перспективного розвитку організації конкурентоспроможного виробництва молока// Вісник ХНАУ. – 2007. - №5. – С.261-265.
12. Фичак В. Ефективна корова// Пропозиція. – 2009. - №5. – С.261-265.
13. Козак О.А. Основні тенденції розвитку світового ринку молока та молочної продукції// Економіка АПК. – 2007. - №3. – С.149-153.
14. Тивончук Я.О. Механізм формування попиту і пропозиції на ринку молока та молокопродуктів у Франції// Економіка АПК – 2009 - №12 – С. 136-141.
15. Сидорченко В. Україна без молока? /Тижневик Земля. – 2009 . – 3-9 жовтня. - №40. – С.6-7.
16. Латіник О.Ф. Формування пропозиції на внутрішньому ринку молока// Економіка АПК. – 2006. - №10. – С. 110-113.
17. Одінец М.М. Формування попиту на продукти харчування// Економіка АПК – 2009 - №10 - С.111-115.

УДК: 338.439.4:637.12

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Є.П. Гнатенко, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

The state of the development and stability of functioning of milk processing enterprises has been investigated in the article. The dependence of stability of milk processing enterprises on milk storage and realization of the output, stable excess of incomes from their main activities' over expenses, and also influence of purchasing capacity of the population on stability of manufacture and volumes of dairy production have been analyzed.

В статье исследовано состояние развития и стабильность функционирования молокоперерабатывающих предприятий. Проведен анализ зависимости стабильности деятельности молокоперерабатывающих предприятий от заготовок молока и реализации готовой продукции, стабильного превышения доходов от основной деятельности над расходами, а также влияние покупательной способности населения на стабильность производства и объемы реализации молочной продукции.

Вступ. Розміщення молочного скотарства, рівень споживання молока та молочної продукції сприяли формуванню та розвитку молокопереробних підприємств в Україні. Але сучасний стан та стабільність функціонування молокопереробних підприємств знаходиться під впливом багатьох чинників, вивчення яких необхідне для розробки та впровадження заходів щодо їх позитивного впливу.

Умови та шляхи розвитку молокопереробної промисловості розглядалися у працях В.І. Бойка, М.М. Ільчука, О.А. Козак, Т.Л. Мостенської, П.Т. Саблука, М.К. Пархомець. Дослідження проблем функціонування молокопереробної галузі здійснювали вчені О.В. Борщевський, О.М.Шпичак та інші. Проте динамічні процеси, що відбуваються в економіці країни під впливом кризових явищ та глобалізації, потребують подальших досліджень.